

Matko Matija Marušić

Institut za povijest umjetnosti / *Institute of Art History*
Ulica grada Vukovara 68, Zagreb
matkomatijamarusic@gmail.com

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

UDK / UDC: 2-526(497.5 Dubrovnik)

2-36 Jakov Markijski, sv.

1. 7. 2015.

Sveti Jakov Markijski i čudo anđela uz raspelo u crkvi Male braće u Dubrovniku

Ključne riječi: sv. Jakov Markijski, čudotvorno raspelo, Dubrovnik, Mala braća
Keywords: St James of the Marches, miraculous crucifix, Dubrovnik, Friars Minor

U tekstu se analiziraju izvori o čudu anđela uz raspelo u crkvi Male braće u Dubrovniku. Cilj je analize utvrditi koju je ulogu tradicija o franjevačkom propovjedniku Jakovu Markijskom, njegovoj ulozi u postavljanju anđela te najavljanju čuda u prvoj polovini 15. stoljeća imala u procesu beatifikacije početkom 17. stoljeća. Na osnovi podataka iz pisanih i slikovnih izvora raspravlja se o značenju čuda u djelovanju Jakova Markijskog te se predstavljaju nova viđenja o materijalu i originalnom smještaju raspela.

Čudotvorni predmeti jedan su od najzanimljivijih aspekata kulture pobožnosti kršćanskog svijeta. Pripisivanje čudotvornosti rezultat je njihove pokretljivosti i životnosti – oni su se pomicali, plakali, krvarili, pričali, a te su ih mogućnosti učinile posebno čašćenima ali i važnima za gradove i crkve u kojima su se nalazili. Čudo u pravilu nije vezano uz trenutak izrade nekog predmeta nego je predmet pobožnosti mogao postati čašćen nakon izvođenja čudesnog događaja ili, što je također bio čest slučaj, zbog povezivanja sa svetom osobom. Primjer koji utjelovljuje oba razloga čašćenja slavno je raspelo iz crkve sv. Damjana u Assisiju. Ono se još i danas časti zbog riječi izgovorenih svetom Franji. Čudo se sastojalo u moći raspela da se obrati svecu iz Assisija, a posebna čašćenost predmeta proizlazila je iz povezanosti s Franjom i počecima crkvenog reda kojem je bio na čelu. Primjeri koje bilježe izvori i lokalne tradicije nisu ograničeni samo na srednji vijek nego ih pronalazimo sve do 19. stoljeća, a kult mnogih od tih čudotvornih raspela živi i danas.¹

U Dubrovačkoj Republici postojalo je nekoliko raspela kojima je pripisana osobina čudotvornosti ili zasluga obrane

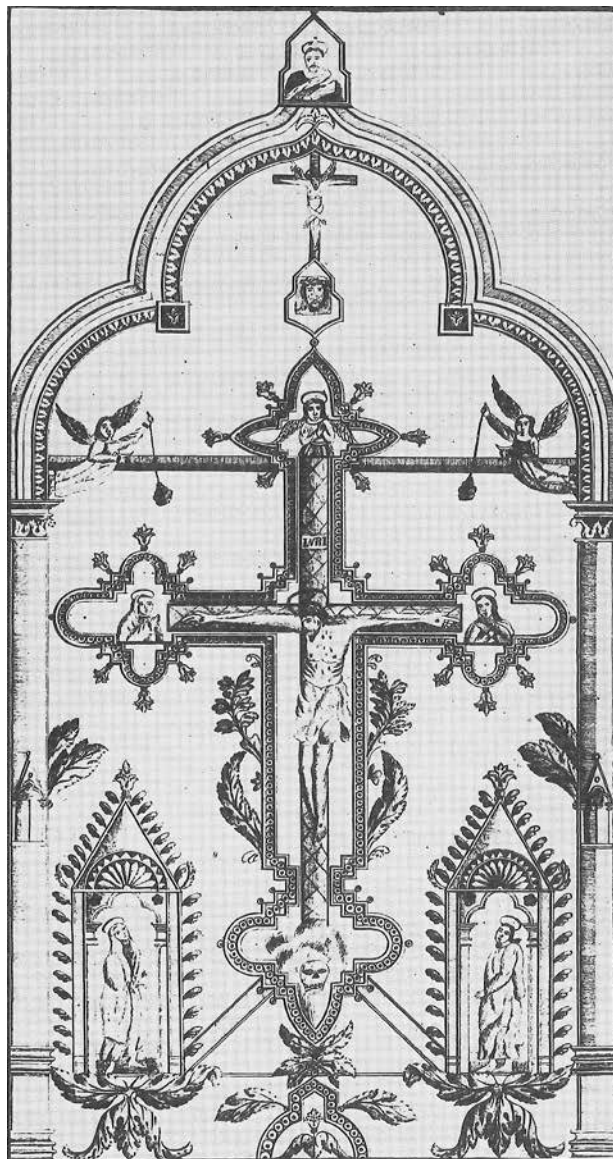
grada. U prvom je slučaju čudo bilo imanentno predmetu, dok je u drugom ono naknadno pripisano raspelima kako bi se objasnilo spasenje. Tako je 1527. godine dubrovački Senat u znak zahvalnosti za »izbavljenje od kuge koja je usmrtila 15 000 stanovnika u šest mjeseci i naleta dvadeset dviju maurskih galija« odredio da se »spasonosnom Križu i Duhu Svetomu u crkvi sv. Vlaha svakog dana slave dvije mise«. Potaknuta čašćenjem raspela (spasonosnog Križa) nakon pripisivanja čuda, ta je odredba zapisana i u svezak gradskog statuta.² Drugi je primjer raspelo iz crkve franjevačkog samostana sv. Sabina na otočiću Daksi ispred gruške luke. Benediktinac Timotej Cisilla 1624. godine, opisujući crkvu kotorskih franjevaca i tamošnje čudotvorno raspelo, bilježi njegovu čašćenost koja »nadilazi raspelo s Dakse i ostala čudotvorna raspela iz cijele Dalmacije«. ³ Premda Cisilla daje prednost raspelu kotorskih franjevaca, važno je zamijetiti kako raspelo franjevaca s Dakse ističe kao primjer čašćenog raspela sa susjednoga dubrovačkog područja. Spominju ga Hijacint Tvrtković i Lovro Cekinić u 17. i 18. stoljeću navodeći da su razlog čašćenja »mnoga dobročinstva primljena od raspela«. ⁴

Treći je primjer raspelo iz crkve Male braće. Kako navode pisani izvori, s obiju strana raspela glasoviti franjevački propovjednik Jakov Markijski (oko 1393.–1476.) postavio je čudotvorne anđele. Za razliku od raspela na Daksi i u crkvi sv. Vlaha, čudo je u ovom slučaju složenije jer se ono nije pripisivalo raspelu nego anđelima koji su se nalazili uz njega. Posjedovalo je i drugu dimenziju čašćenosti – postavljanje je inicirala istaknuta osoba koja je poslije proglašena blaženom i svetom, a najavila je čudo. Tom je čudu posvećen ovaj tekst.

Sv. Jakov Markijski smatra se jednim od »četiri stupa franjevačke opservancije«. Uz Bernardina Sijenskog, Ivana Kapistrana i Alberta iz Sarteana, bio je najustrajniji promicatelj reforme franjevačkog reda koju je širio propovijedajući.⁵ Među brojnim gradovima Apeninskog poluotoka te istočne obale Jadrana i Bosne, Jakov je u nekoliko navrata boravio u Dubrovniku. O tim boravcima i djelovanju svjedoči niz pisanih izvora koje je objavio Benvenuto Rode 1912. godine.⁶ S druge strane, dva kasnija izvora iz prve polovine 17. stoljeća donose podatke o čudu raspela. Dva opisa čuda, prvi iz zapisnika procesa beatifikacije (1607.) te drugi iz autentike i crteža raspela i anđela (1614.), izvori su kojima su se služili autori 17. i 18. stoljeća prenoseći tradiciju o čudu. Ono je u posljednjem stoljeću u nekoliko navrata spominjano u literaturi. Podatke iz ranijih izvora prenose Giovanni Cusmich,⁷ Donato Fabianich,⁸ Frano Jurić⁹ i, u drugoj polovini stoljeća, Cvito Fisković,¹⁰ a recentno ga spominje Ivana Prijatelj Pavičić.¹¹ Autorica također upućuje na važna pitanja za buduća istraživanja, a na neka od njih pokušat će odgovoriti i ovaj rad. Cilj je rada analizom izvora rasvijetliti Jakovljevu ulogu u čudu i vidjeti kako se ono uklapa u njegovo propovjedničko poslanje. S obzirom na to da smo u istraživanju ograničeni na izvore ranog 17. stoljeća, potrebno je ispitati kako se čudo tada predstavljalo izvan Dubrovnika i na koji način ti izvori prenose tradiciju o njegovu najavljanju u 15. stoljeću.

Izvori o čudu

Prema podacima iznesenima u procesu beatifikacije 1607. godine, Jakov je prilikom boravka u Dubrovniku inicirao postavljanje dvaju anđela s kadionicama s obje strane raspela koja su, prema njegovim riječima, trebala napraviti čudo. Tekst je objavljen u temeljnom djelu o Jakovljevim čudima Dionizija Lasića.¹² U njemu stoji: »U crkvi samostana sv. Franje, od davnih vremena postojalo je i danas postoji veliko drveno raspelo iznad glavnog oltara, a sa strana su dvije figure anđela izrađene od drva, koji su u svojim rukama držali kadionice. Njih bijaše postavio blaženi fratar Jakov Pićenski ili Markijski, izrekavši ove riječi: 'Jednom će ovi anđeli napraviti čuda, kako se i dokazalo. Naime, za istoga davnog vremena, rečene dvije kadionice, za vrijeme svećanih časova,

1. *Il vero ritratto della divotissima Imagine*, 1614., Dubrovnik, samostan Male braće (preuzeto iz: Grgo Gamulin, bilj. 54) / *Il vero ritratto della divotissima Imagine*, 1614, Dubrovnik, Franciscan monastery (source: Grgo Gamulin, note 54)

blagdana i nekih važnih događaja, same su se pomicale bez ljudske pomoći. Pokrete su vidjeli svi, kao da su dva akolita na pobožan način kadila rečeno raspelo.« (Prilog I).¹³

Ovako opisan događaj potvrdilo je dvanaest svjedoka među kojima su bila i dvojica dubrovačkih nadbiskupa. Godine 1607. dubrovačko čudo predstavljeno je kao jedan od argumenata za beatifikaciju.¹⁴ Tada ustanovljena službena verzija osnova je za kasnije izvore o čudu. Njome se koristio franjevački povjesničar Luka Wadding citiravši navodne Jakovljeve riječi: »Jednom će ovi anđeli napraviti čuda« (*Aliquando hi angeli miracula facient*).¹⁵ Uz poznate podatke, Wadding opisuje i precizan smještaj raspela – »pred glavnim oltarom, iznad poprečne grede« (*coram supremo*

2. Vittore Carpaccio, *Ukazivanje raspela na brdu Araratu u crkvi sv. Antuna u Castellu*, 1512.–1513., Venecija, Gallerie dell'Accademia, Archivio fotografico del Polo Museale del Veneto (uz dozvolu Ministero dei beni e delle attività culturali e del turismo; zabranjeno daljnje reproduciranje) / *Vittore Carpaccio, The Apparition of the Crucifixes of Mount Ararat in Sant'Antonio di Castello*, 1512–1513, Venice, Gallerie dell'Accademia, Archivio fotografico del Polo Museale del Veneto (reproduced with permission of the Ministero dei beni e delle attività culturali e del turismo, further reproduction prohibited)

altari super transversam trabeam).¹⁶ Godine 1746. u djelu *Monumenta historica provinciae Rhagusinae Ordinis minorum* Sebastijan Slade Dolci ukratko opisuje čudo također se služeći njegovom službenom verzijom predstavljenom u procesu beatifikacije.¹⁷ Gaspare da Monte Santo 1804. objavljuje djelo *Gesta dell'apostolo san Giacomo della Marca anconetana* u kojem dodaje pojedinosti koje se ne nalaze u ranijim izvorima. Navodi kako je Jakov prilikom postavljanja anđela posebno upozorio da se moraju štititi od vatre.¹⁸ U odnosu na službeni tekst, autor pojašnjava čudotvornu radnju anđela koji su pomicali kadionice prema raspelu.¹⁹

Sedam godina nakon predstavljanja dubrovačkog čuda, dok Jakov još nije bio beatificiran, izdavač Simone Parlaschi šalje bolonjskom plemiću Giacomu Dondiniju tekst o čudu potkrijepljen crtežom. Tekst je u stručnoj literaturi djelomično objavio Cvito Fisković u radu o djelima Paola Veneziana iz 1970. godine,²⁰ upućujući na moguću povezanost franjevačkog raspela s tim mletačkim slikarom, a transkripciju u cjelini donosi Justin Velnić u monografiji samostana Male braće.²¹ Zajedno s crtežom pod nazivom *Il vero ritratto della divotissima imagine* (1614.), pripadajući

tekst sastavljen od dva dijela najiscrpniji je sačuvani izvor. U prvom dijelu Simone Parlaschi (Partaschi) izvještava kako je jedan kapucinski redovnik propovijedao u Dubrovniku i u Bolognu donio vijest o čudu u crkvi Male braće. Parlaschi je crtež s autentikom, tekstom o čudu, trebao otisnuti te mu se tom prilikom »učinilo zgodnim« (*mi è parso conveniente*) crtež poslati bolonjskom plemiću Giacomu Dondiniju i njegovu svezku Paolu Pierizziju. Drugi dio teksta autentificirano je svjedočanstvo čuda. Tekst potpisuje Marcello Baldassino, pripadnik reda pavlina, koji izvještaj upućuje bolonjskom nadbiskupu. Ispod potpisa nalazi se oznaka »Imprimatur«, »neka se tiska«, čime je potvrđeno crkveno odobrenje sadržaja i dana dozvola za tiskanje, dodijeljena od strane fra Gerolama Onofrija (Prilog II). Dakle, izvor koji nam je ostao sačuvan jest Parlaschijev poklon Dondiniju; autentiku čuda originalno je trebao pratiti samo crtež, a ostala je sačuvana verzija s Parlaschijevim dodatkom, što otvara problem konteksta narudžbe teksta i crteža.

Izvor je posebno važan jer govori o recepciji čuda u Dubrovniku na početku 17. stoljeća. Tako je godine 1613., u danima prije Božića, desni anđeo s kadionicom, koji je obič-

no bio nepokretan, za pjevanih dijelova liturgijskog slavja kadio raspelo. Isto se dogodilo i na Veliki četvrtak naredne godine kada je anđeo pokretao kadionicu u trenutku podizanja hostije i kaleža na glavnom oltaru. Posebno je dojmliiv opis svetkovine Velike subote. Uz glazbu, himne, posvetu uskršnje svijee, čitanje poslanica i pjevanje litanija, glavni dio slavja bili su čudotvorni anđeli koji su kadili raspelo. U trenutku intoniranja himne *Slava Bogu na visini* anđeli su se počeli pokretati pred zadivljenim vjernicima, tako da se svatko od njih »topio od slatkoće u gledanju tako divne i začudne stvari« (*ognun di loro si struggeva di dolcezza in vedere cosa tanto meravigliosa, e stupenda*).²²

Uloga Jakova Markijskog u čudu opisana je na sljedeći način: »Otrprilike je sto i pedeset godina otkada čaščena Slika, izrađena u reljefu i bogato ukrašena, bijaše smještena iznad glavnog oltara crkve sv. Franje, serafskog oca franjevacu opservanata u gradu Dubrovniku, od strane blaženog fratra Jakova Markijskog [...], i među ostalim ukrasima postavio je vlastitom rukom dva pozlačena anđela, također u reljefu, s dvije kadionice u rukama, slično izrađene u dubokom reljefu, povezana velikom željeznom niti, kako se ovdje vidi [na priloženom crtežu, *op. a.*]« (Prilog II).²³

U odnosu na raniji tekst čuda iz procesa beatifikacije, jasnije se definira čin Jakova Markijskog. Iz teksta proizlazi kako se raspelo do tada nije nalazilo u trijumfalnom luku što znači da je Jakov mogao naručiti novo ili premjestiti već postojeće raspelo. Premda ne možemo biti sigurni o kojem je slučaju bila riječ, vrijedno je razmotriti obje mogućnosti. Jedini poznati podatak o raspelu u crkvi Male braće potječe iz godine 1439. kada je jedna dubrovačka plemkinja oporučno ostavila novac za ulje koje je gorjelo podno raspela,²⁴ ali ni u ovom slučaju ne znamo na kojoj se poziciji u crkvi ono nalazilo. U samostanskoj zbirci, danas smještenoj u kaptularnoj dvorani, čuva se raspelo datirano u prvu polovinu 16. stoljeća.²⁵ Ono, međutim, ne može biti raspelo iz izvora jer se jasno navodi da su potres i požar 1667. godine uništili raspelo vezano uz čudo Jakova Markijskog.

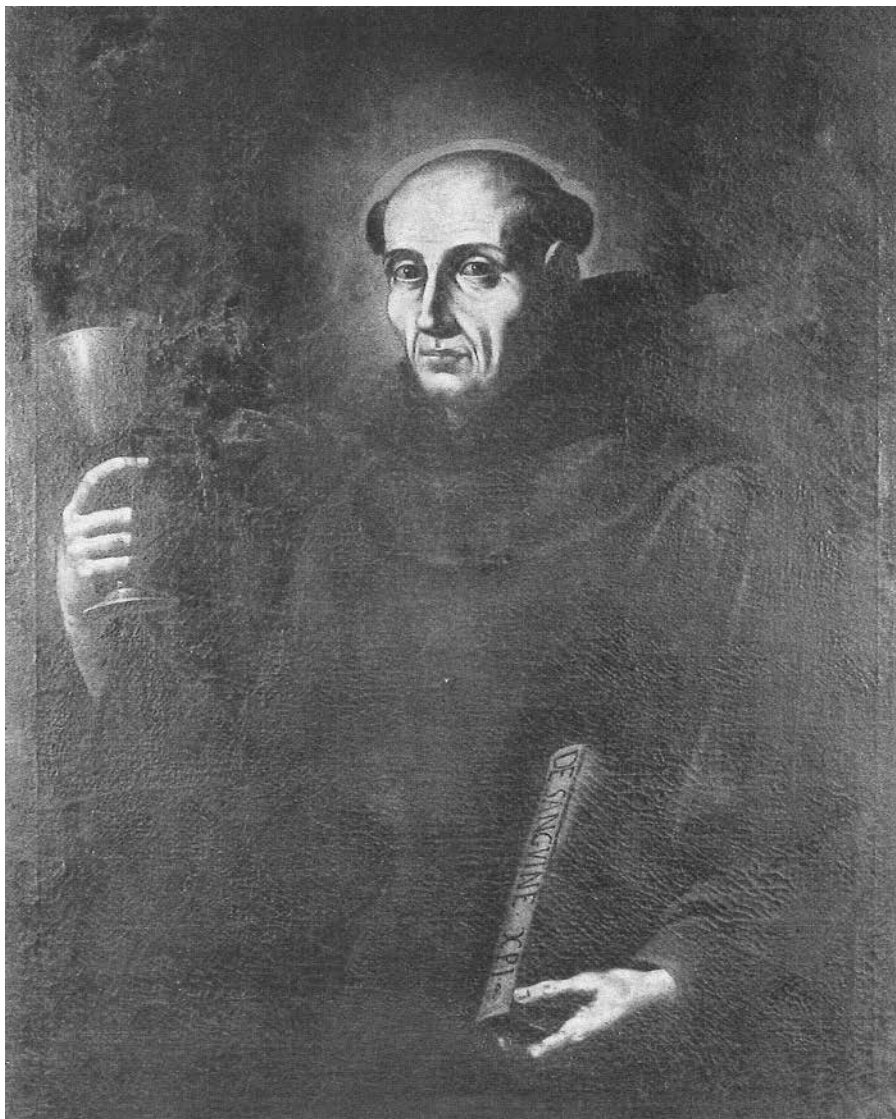
Mogući odgovor na pitanje s kojeg je mjesta u crkvi raspelo premješteno u trijumfalni luk pruža upravo crtež. Na njemu uočavamo kako je okvir kompozicije bio dvostruki lomljeni luk. Željezna šipka držala je gornji dio patibuluma križa te anđele postavljene sa strana raspela, kako je i objašnjeno u tekstu. Drvena konstrukcija istoga trolisnog zaključenja i jednake uloge pridržavanja kompozicije s raspelom prikazana je na slici Vittorea Carpaccia *Ukazivanje raspela na brdu Araratu u crkvi sv. Antuna u Castellu* iz 1512.–1513. Slika iznimne dokumentarističke vrijednosti u istraživanju unutrašnjeg uređenja crkava prikazuje kako je drveni okvir služio pričvršćivanju raspela postavljenog na sredini korske pregrade. U odnosu na raspelo u trijumfalnom luku koje je pridržavala greda i stijenke luka (usp. raspelo Paola Veneziana u crkvi sv. Dominika), raspela na pregradama trebala su dodatni potporanj. Pitanje koje se postavlja jest sljedeće:

koliko je crtež vjerodostojan, tj. u kojoj mjeri možemo biti sigurni u točan raspored elemenata kompozicije i okvir koji je pridržava? Problem je teže razrješiv jer ne znamo tko je autor crteža niti je li prikaz temeljen na stvarnoj kompoziciji s raspelom u crkvi Male braće. Sudeći prema okviru, čini se da se raspelo nalazilo na korskoj pregradi premda pisani izvori ne nude dovoljno podataka za potvrđivanje ove teze.

Čudo kao čin

Kako se najavljuje čudo u crkvi Male braće uklapa u Jakovljevo djelovanje? Među Jakovljevim čudima pronalazimo nekoliko slučajeva ozdravljenja pomoću Raspetoga, bilo da je riječ o Imenu Isusovu ili samom raspelu. U svojim »Propovijedima« Jakov prenosi događaj iz Norcie gdje je postavljanje raspela izazvao religijsko pročišćenje i oprost oca čiji je sin bio nepravredno optužen, a potom i ubijen.²⁶ U Sušicama u Bosni čudo je također izveo posredstvom čudotvornog raspela.²⁷ U Macerati je čudu posredovao monogram Isusova imena.²⁸ Osim korištenja raspela i kulta Imena Isusova u propovijedima, Jakov je pred kraj svojeg djelovanja obnovio staru skolastičku prepirku o Krvi Kristovoj. Godine 1462. u Brescii je prilikom propovijedi na uskršnu nedjelju ustvrdio kako Kristova krv ne može biti shvaćena svetom nego je treba častiti zasebno, kao krv koja je jednom pripadala Kristu.²⁹ Na ovu Jakovljevu tezu reagirali su dominikanci proglašivši je heretičkom te je nastao spor razriješen papinom intervencijom dvije godine kasnije.³⁰ Spor »O Krvi Kristovoj« (*De sanguine Christi*) u Jakovljevu je životu zauzeo važno mjesto te se blaženik, poslije svetac, na pobožnim slikama najčešće prikazuje s ampulom Kristove krvi.³¹ Tako je prikazan na slici u sakristiji samostana Male braće, s kaležom u ruci i knjigom na čijem je hrptu upisan naziv spora. Pribrojimo li navedenim događajima iz Jakovljeva života dubrovački slučaj, zaključujemo da se u potpunosti uklapa u njegovo propovjedničko djelovanje temeljeno na centralnosti Krista što je i u skladu s načelima franjevačke opservancije u 15. stoljeću.

Međutim, korištenje pločice s Isusovim imenom (monogramom IHS) koju su franjevački propovjednici koristili u propovijedima, naišlo je na negodovanje nekih dijelova Crkve. Naime, opservanti su se tijekom dvadesetih i tridesetih godina 15. stoljeća našli pred optužbama da kult križa i euharistije žele zamijeniti »pločicom« (*tavoletta*), kako su kritičari pejorativno nazivali Kristov monogram.³² Druga je optužba bila još teža: opservantima se predbacivalo da poticanjem pobožnosti prema Kristovu monogramu negiraju dvostruku narav Krista, ističući samo ljudsku stranu Njegova bića koja je sadržana u trima slovima monograma.³³ Napadi na franjevce, prije svega na Bernardina Sijenskog, učitelja Jakova Markijskog, bili su posebno izraženi nakon

3. Nepoznati autor, *Sveti Jakov Markijski*, 18. stoljeće, Dubrovnik, sakristija samostana Male braće (preuzeto iz: Josip Sopta, bilj. 4) / *Unknown author, Saint James of the Marches*, 18th century, Dubrovnik, sacristy of the Franciscan monastery (source: Josip Sopta, note 4)

1427. godine i Vijeća u Perugii koje je trebalo posredovati između pobornika kulta monograma i njegovih protivnika. Međutim, Bernardin nije odustao od svoga stava te je prilikom jedne propovijedi 1431. godine obznanio da u crkvama nije potrebno postavljati lik Rasketoga nego ga može zamijeniti Kristov monogram.³⁴ Postavljanje anđela uz raspelo nad glavnim oltarom u crkvi Male braće čin je u potpunosti suprotan Bernardinovu shvaćanju jer naglašava centralnost raspela i euharistije. Problem je time zanimljiviji jer je u jeku napada na Kristov monogram Jakov boravio u Dubrovniku te je upravo tada mogao najaviti čudo. Međutim, kako ćemo vidjeti, pitanje vremena postavljanja anđela u crkvi Male braće problem je za sebe.

Čudo: vrijeme

Kako naglašavaju pojedini istraživači putujućih propovjednika 15. stoljeća, intenzivna putovanja i brojne postaje na njihovu propovjedničkom putu većinom su plod ranih biografija, a primjer Jakova Markijskog ne odskače od toga pravila.³⁵ Sa sigurnošću znamo da je Jakov u Dubrovniku boravio u nekoliko navrata. U siječnju 1432. godine prvi je put propovijedao u Gradu gdje je dočekan s oduševljenjem.³⁶ Nedugo zatim otišao je u vizitaciju franjevačkih samostana u Bosni, prilikom koje ga je dočekala vijest o imenovanju starješinom samostana Male braće. Saznavši za imenovanje, dubrovačke su vlasti pismom zamolile Jakova da se vrati

4. Giovanni di Ser Giovanni, *Propovijed sv. Bernardina Sijenskog*, sredina 15. stoljeća, Bologna, Fondazione Federico Zeri, Università di Bologna (uz dozvolu Fondacije; zabranjeno daljnje reproduciranje) / *Giovanni di Ser Giovanni, Sermon of Saint Bernardino of Siena, mid-15th century, Bologna, Fondazione Federico Zeri, Università di Bologna* (reproduced with permission of the Foundation, further reproduction prohibited)

u Dubrovnik prije početka korizmenih propovijedi 1433. godine.³⁷ Jakov se odazvao na poziv, ali zbog obaveza u Italiji nije mogao ostati propovijedati. Na vlastiti zahtjev zamijenio ga je Ludovik da Strassoldo, također istaknuti franjevac i pobornik opservantskog pokreta koji je, osim što je propovijedao, i upravljao samostanom naredne godine.³⁸ Krajem 1434. Jakov se vratio u Dubrovnik. Zadovoljstvo njegovom prisutnošću tada je bilo manje jer je dosljedno provodio pravila franjevačke opservancije. Iz samostana Male braće istjerao je tri člana Bosanske provincije odana starim pravilima Reda, a istom je prilikom zabranio prihvaćanje putujućih franjevaca iz Bosne u dubrovačkim samostanima što je izazvalo neslaganje gradske vlasti.³⁹ Sljedeći

dolazak u Dubrovnik vezan je uz posjet dalmatinskoj obali potkraj 1457. ili početkom 1458. godine.⁴⁰ Najnovija istraživanja pretpostavljaju da Jakov Markijski nakon 1457.–1458. godine zbog slabog zdravlja više nije napustio Apeninski poluotok.⁴¹ Međutim, izvori iz Dubrovnika govore kako ga i nakon 1460. zatječemo na istočnoj obali Jadrana. Među ostalim, godine 1464. Jakov je trebao propovijedati u Dubrovniku.⁴² Posljednje godine života proveo je u Napulju gdje je preminuo 1476. nakon čega je pokopan u crkvi Santa Maria la Nova.

U autentici čuda iz 1614. ne navodi se točna godina njegova najavljanja nego se događaj datira »prije otprilike sto i pedeset godina« (*sono da cento e cinquanta anni*

incirca). C. Fisković izračunom je došao do godine 1464. te istaknuo nepodudaranje vremena koje tradicija pripisuje postavljanju raspela i podacima o boravcima Jakova Markijskog u Dubrovniku.⁴³ Međutim, moguće je da je riječ o godini 1464., pogotovo stoga što se autor u sastavljanju teksta služilo kronikama Reda, kako se i navodi.⁴⁴ Naime, spomenuta epizoda »O Krvi Kristovoj« očekivano je zauzela značajno mjesto u ranim biografijama Jakova Markijskog. Ipak, prilikom sastavljanja teksta o sporu rani su biografi počinili dvije pogreške: razrješenje spora pripisali su papi Pavlu II., premda je bila riječ o Piju II., a kao mjesto razrješenja naveden je prostor današnje Hrvatske, a ne Rim.⁴⁵ Time iz prvih svjedočanstava o životu i djelovanju Jakova Markijskog proizlazi da je spor zaključen na istočnoj obali Jadrana, a godina u kojoj je spor zaključen (1464.) podudara se s vremenom koje je tradicija ranog 17. stoljeća pripisala premještanju raspela u trijumfalni luk crkve Male braće. Taj je podatak prvi put zabilježen u tekstu iz 1614. godine, dok se sedam godina ranije, prilikom predstavljanja čuda u sklopu procesa beatifikacije, nije navodila točna godina njegova najavljanja.

Dodatni problem u datiranju čuda jesu kasni datumi izvora koji o njemu govore. Krešimir Kužić nedavno je upozorio da prve podatke o čudu anđela uz raspelo pronalazimo na samom kraju 15. stoljeća, u opisima njemačkih hodočasnika u Svetu zemlju.⁴⁶ Važno je napomenuti da prve biografije Jakova Markijskog, u dijelovima o njegovu poslanju na istočnom Jadranu i u Bosni, čudo ne spominju. Franjevac Venanzio da Fabriano (1434.–1506.), Jakovljevi suputnik i sastavljač jedne od prvih biografija, ističe samo Jakovljevu uspješnost u borbi protiv hereze u Bosni. Osim preobraćivanja brojnih »patarena«, navodi da je Jakov izveo brojna čuda ne bi li pridobio nove vjernike.⁴⁷ Znamo da misija u Bosni ipak nije bila uspješna kako je navedeno u biografiji, a isticanje velikog broja heretika (čak 4000) koje je pokrstito u isto vrijeme bilo je u službi promocije tada nedavno pokopanog franjevca na pravom putu da postane blaženik. To se međutim neće dogoditi prije početka 17. stoljeća kada prvi put susrećemo precizne podatke o dubrovačkom čudu.

Čudo: ikonografija

Premda ne odaju točnu godinu postavljanja anđela i mogućeg podizanja raspela, pisani izvori višestruko su značajni jer nude objašnjenje crteža ali i interpretaciju raskošnog postava unutar kojeg se raspelo nalazilo. Iz crteža saznajemo da je raspelo bilo dio monumentalne grupe s dolentima, sv. Marijom i sv. Ivanom evanđelistom, smještenima na odvojenim slikanim poljima. Osim uz raspelo, dolenti su bili prikazani i na krakovima antene križa. U vrhu patibuluma

bio je smješten lik sv. Mihovila, a na dnu Adamova lubanja. Nad likom sv. Mihovila i trilobne konstrukcije koja je držala raspelo nalazilo se lice Krista s trnovom krunom, prekriveno kapljama krvi. Slijedilo je jedno manje raspelo sa serafinom te lik Boga Oca na vrhu kompozicije. Sa strana raspela, u visini sv. Mihovila, nasuprotno su bila smještena dva anđela s kadicama.

Pisani izvori potvrđuju kako raspelo nije bilo slikano nego izrađeno u punom volumenu. Ovaj je važan podatak prvi istaknuo Donal Cooper.⁴⁸ Tekst beatifikacije raspelo navodi kao »veliko i drveno« (*crucifixus magnus ligneus*), dok se 1614. govori o »čučenoj slici u reljefu« (*divotissima Imagine fatta di rilievo*). Dakle, monumentalna grupa sastavljena od raspela, dolenata i ostalih elemenata bila je ujedno i kiparski i slikarski rad čime pretpostavke o Venezianovu autorstvu grupe nisu održive. Kako je monumentalna grupa bila zamišljena kao slikana (a ne kombinirana slikano-skulptirana), upućivalo se na sličnosti s monumentalnom grupom u crkvi sv. Dominika i, sukladno toj analogiji, Venezianovo autorstvo.⁴⁹ Ukupna kompozicija doista je slična, a obje grupe imaju drvene anđele s kadicama sa strana raspela. Međutim, dok je lik Raspetoga u dominikanskoj crkvi bio slikan, u crkvi Male braće riječ je bila o kiparskom radu.

Ikonografska neobičnost jest dvostruko pojavljivanje dolenata. Osim podno raspela, oni su bili prikazani i na krajevima antene križa. Zoraida Demori Staničić za panel s likom sv. Ivana evanđelista iz Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu pretpostavlja da je pripadao kompoziciji iz crkve Male braće.⁵⁰ Uspoređujući ga s djelima Paola Veneziana, pripisuje ga istom majstoru.⁵¹ Donal Cooper izrazio je sumnju u pripisivanje lika sv. Ivana upravo grupi iz crkve Male braće jer dubrovačko podrijetlo panela nije potvrđeno.⁵² Ne ulazeći u pitanje atribucije panela, valja dodati i kako izvori navode da je cijela kompozicija uništena u potresu 1667. godine i požaru koji je uslijedio, što pripisivanje zagrebačkog panela toj grupi čini još manje vjerojatnim. Iza izraza »među ostalim ukrasima« (*fra gli altri ornamenti*), za koje se navodi da ih je Jakov dao postaviti, vjerojatno se kriju ostali elementi kompozicije, lik Krista s trnovom krunom, serafin te lik Boga Oca. Iz navedenih razloga nije vjerojatno Venezianovo autorstvo grupe koja je, ako je vjerovati izvorima, rezultat rekonpozicije na inicijativu Jakova Markijskog.

Beatifikacija 1624. i uništenje raspela 1667. godine

Na najistaknutijem mjestu u crkvi, i uz anđele koji su izvodili čudo, raspelo je dočekalo proces beatifikacije Jakova Markijskog tijekom kojeg je naručen crtež za izradu bakropisa (1614.). U istraživanje okolnosti ove narudžbe tek se treba

uputiti. Ipak, za buduća istraživanja važno je istaknuti da se vrijeme postupka beatifikacije i narudžbe crteža podudaraju što upućuje na zaključak kako je svrha crteža bila njegovo otiskivanje i distribucija. U prilog tomu ide i navođenje Jakova kao blaženika premda mu je ta titula dodijeljena tek deset godina kasnije.⁵³ Svrha bakropisa bila je proširiti glas o Jakovljevu čudu i razglasiti mjesto čuvanja čudotvornog predmeta. Namjera je bila pomoću crteža omogućiti njegovo čašćenje unutar malih kućnih svetišta koja su osim obitelji-ma dragih svetaca mogla častiti i raspelo iz crkve Male braće. O takvoj svrsi sastavljanja teksta govori i Parlaschijev dio u kojem jasno kaže da je bilo planirano otiskivanje crteža s autentičkom. Međutim, kako navodi Grgo Gamulin, crtež vjerojatno nikada nije bio otisnut.⁵⁴

Posebno je zanimljivo Parlaschijevo obraćanje Giacomu Dondiniju jer je riječ o obitelji koja je bila povezana s Dubrovnikom. Guglielmo, istaknuti pripadnik obitelji Dondini, u Dubrovniku je obnašao dužnost tajnika i notara Republike u drugoj polovini 16. stoljeća, u ukupnom trajanju od 27 godina.⁵⁵ Nakon povratka u Bolognu sa sinom je napisao povijest Dubrovnika, djelo posvećeno dubrovačkom senatu.⁵⁶ Giacomo, osoba kojoj se obraća Parlaschi, vjerojatno je Guiglielmov sin koji će pak svoga sina, poznatog isusovca Guiglielma Dondinija (1607.–1678.), nazvati imenom svoga oca. Djelo koje su početkom 17. stoljeća pisali pripadnici obitelji Dondini nije sačuvano, a ne znamo ni njegov približni sadržaj. Uzevši u obzir Parlaschijevu posvetu i podatke o bolonjskoj obitelji Dondini, moguće je da Parlaschi šalje izvor Dondinijevima s ciljem da čudo uvrste u knjigu. Međutim, ove i druge pretpostavke tek treba dokazati ili opovrgnuti.

U franjevačkom nekrologiju 1667. godine s velikim je žalom zabilježeno da su u potresu i požaru stradali anđeli.⁵⁷ Od tada crkva Male braće više nije bila mjesto čuvanja čašćenog predmeta. U međuvremenu je dubrovački narod svoje molitve usmjerio prema raspelu s Dakse, radu Jurja Petrovića na kojem se gomilanjem rana vjerno prikazuje muka i smrt na križu.⁵⁸ Smješteno također u franjevačkoj crkvi, to su raspelo u 17. i 18. stoljeću pohodili brojni pobožni Dubrovčani zbog »mnogih primljenih dobročinstava«.⁵⁹

Za razliku od čudotvornog raspela u crkvi Male braće kojem se nakon uništenja gubi trag, sa sjećanjem na Jakovljeve boravak u Dubrovniku to nije bio slučaj. Godine 1818. u crkvi na Daksi zabilježen je oltar posvećen sv. Jakovu Markijskom.⁶⁰ Premda ne znamo kada je oltar posvećen, moguće je njegovo podizanje nakon kanonizacije, zaključene 1726. godine. Napulj, grad koji je posjedovao Jakovljevo tijelo, odbio je sam snositi troškove procesa kanonizacije te je odlučeno da svaka franjevačka provincija sudjeluje u prikupljanju sredstava.⁶¹ Odlučeno je da samostani, među njima i dubrovački, sudjeluju s dvije škode. Svečeve slike iz 17. i 18. stoljeća nalaze se u sakristiji Male braće i samostanskoj crkvi u Rožatu.⁶² U Rožatu je najdulje zadržana uspomena

na Jakovljeve boravak. Legenda navodi kako je Jakov prilikom posjeta protjerao komarce iz samostana, a soba u kojoj je navodno spavao pretvorena je u kapelicu.⁶³ Ovi podaci, od kojih su neki tek dio lokalne tradicije, potvrđuju kako se sjećanje na Jakova zadržalo duboko u novi vijek, za razliku od čudotvornog raspela koje se uništenjem u Velikoj trešnjoj kratko spominje jedino u izvorima o povijesti franjevaca u Dubrovniku.

Zaključak

Da zaključimo: raspelo iz dubrovačke crkve Male braće, i čudo s kojim je povezano, zanimljivo je iz nekoliko razloga. Prvo, razlog čašćenja bio je dvojak. S jedne je strane ono proizlazilo iz čuda kojem su se vjernici divili »sa suzom pobožnosti« (*con lagrima di devozione*), dok je s druge strane bilo potaknuto vezom s Jakovom Markijskim, omiljenim propovjednikom, poslije blaženikom i naposljetku svecem. Premda su Jakovljevi boravci u Dubrovniku razmjerno dobro dokumentirani, iz izvora nije jasno kada se najavljuju čuda dogodilo. Štoviše, ova Jakovljeva epizoda nije zabilježena u njegovim prvim biografijama te se čini da nije bila pretjerano važna ni za Jakova ni za Dubrovnik. Podatak da je već na kraju 15. stoljeća hodočasnici na proputovanju kroz Dubrovnik čudo bilo poznato, upućuje na njegovu dugu tradiciju. Ona će, međutim, svoju službenu verziju dobiti tek početkom 17. stoljeća kada je čudo bilo predstavljeno u Rimu 1607. godine kao jedan od argumenata za Jakovljevu beatifikaciju. Nedugo zatim (1614.), pod okolnostima koje tek treba razjasniti, sastavlja se tekst o čudu popraćen crtežom. Narudžbu crteža i teksta moguće je dovesti u vezu s procesom beatifikacije kojem je pridonio i događaj iz Dubrovnika te se distribucijom htio raširiti glas o dotad nepoznatom čudu. Smatra se da crtež nikada nije bio otisnut, a mogao je poslužiti Giacomu Dondiniju za njegovu knjigu o povijesti Dubrovnika. Ono što izvori potvrđuju jest ikonografija i materijal monumentalne grupe s raspelom. S obzirom na to da je raspelo bilo drveno i skulptirano, dosadašnja atribucija Paolu Venezianu nije izgledna.

Drugo, inzistiranje na centralnosti Tijela Kristova u Jakovljevu propovijedanju u ovom se primjeru ogleda u naglašavanju trenutka podizanja hostije i štovanja Rasketoga, posebno važno u obredima Velikog tjedna. Izvori ističu čudo na Veliku subotu te je, nakon Velikog petka, jedinog dana u crkvenoj godini koji nije uključivao slavljenje euharistije, čudo bilo posebno naglašeno prilikom najave Uskrsnuća. Usporedbom sličnih upotreba raspela u drugim Jakovljevim čudima, ovaj njegov čin može se protumačiti kao *elevatio* Krista. Čudo pretvaranja vode u krv Kristovu na menzi oltara tako je bilo nadopunjeno čudom raspela u trijumfalnom luku crkve. Iznad glavnog oltara nalazio se tvarniji prikaz

hostije – Krist vjerno izrađen u punom volumenu. Jednako kao što su akoliti kadili Tijelo Kristovo u obliku hostije na oltaru, tako su anđeli koje je postavio Jakov Markijski »bez ljudske pomoći« (*nulla humana arte impelente*) kadili prikaz Krista iznad oltara. Najznačajniji trenutak liturgijskog slavlja na glavnom oltaru tako je prenesen u obliku čuda iznad oltara, naglašavajući centralnost euharistije i Tijela Kristova.

PRILOZI

I.

1607. – Opis najave čuda Jakova Markijskog u crkvi Male braće u Dubrovniku.

Processus romanus, anno 1609. 68. – Art. 1 additionalis Angeli miraculose thurificantes, Ragusii (P, fols. 37v i 38r; V, fols. 97rv i 304r):

Imprimis procurator praedictus ponit et probare vult et intendit, qualiter in civitate Ragusii, in ecclesia monasterii S. Francisci, a tempore immemorabili, coram summo altare existit ac de praesenti existit ligneus magnusque crucifixus, a cuius hinc inde lateribus duo exstant ex eadem lignea materia fabrefacta angelorum simulacra, quae in eorum manibus thuribula tenent, quae inibi ab eodem b. frate Iacobo Picente seu de Marchia apposita fuisse, dicente haec verba: «Aliquando hi angeli miracula facient», ut certissima experientia comprobatum fuit. Nam ab eodem immemorabili tempore dicta duo thuribula in solemnioribus actibus et festivitibus atque in notabile alicuius eventus proxime instantis signum a se ipsis, nulla humana arte impellente, moventur moverique ab omnibus visa sunt et videntur, non secus ac si a duobus acolythis dicto crucifixo de religioso more thurificaretur.

Et haec fuerunt, erant et sunt publica at notoria in dicta civitate Ragusii et extra, ac publica vox et fama, et semper ab omnibus dictum reputatum et a maioribus creditum fuit citra et supra hominum memoriam, et alias prout testes qui ea viderunt et audiverunt, et de iis informati sunt, deponent et testificantur.

DIONYSIUS LASIĆ, *De vita et operibus S. Iacobi de Marchia: studium et recensio quorundam textuum*, Biblioteca Francescana, Falconara M., 1974., 435–436.

II.

1614. – Parlaschijeva posveta Dondiniju i autentika čuda s crtežom raspela i čudotvornih anđela.

Il vero ritratto della divotissima imagine del Crocifisso meraviglioso posto nella Chiesa di S. Francesco della Città di Ragusa.

Con la relazione autentica del Miracolo, che per gloria di Dio, edificazione de' Fedeli, e confusione delli Eretici giornalmente si vede in onore, e riverenza di Essa Santissima imagine.

Al Molto Illustre Signore Giacomo Dondini.

Dovendo io mandare alle Stampe la Relazione del famoso Miracolo, et il Ritratto del Santissimo Crocifisso di S. Francesco di Ragusa, ad istanza d'un Reverendissimo Padre Predicatore Capuccino, che avendo predicato quest'anno a quella Repubblica Illustrissima, come testimonio di vista, lo ha portato con autentiche fedi, e Processi a queste nostre parti, mi è parso conveniente farne dono a V. S. Molto Illustre, come quella ch'è nata in Bologna, e vissuta longo tempo in Ragusa, onde ha meritata di godere più volte la gloriosa vista di questo Si grande miracolo, della cui verità, et essa et il Molto Illustre Sig. Paolo Pierizzi Suocero Suo, e Cittadino principale di quella nobil Patria, possono, come Testimonj oculari renderne al Mondo indubitata fede.

Agradisca dunque il dono per se stesso prezioso, e la intenzione devota del donatore, e viva felice nella Divina Grazia.

Di Vostra Santità Molto Illustre Affezionatissimo Servitore
Simon Partaschi

Di Bologna il di 1. di Agosto 1614.

Sono da cento e cinquanta anni incirca, che que sta divotissima Imagine fatta di rilievo, e riccamente adornata, fù posta sopra l'altar Maggiore della Chiesa del Serafico Padre S. Francesco de Frati Minori Osservanti nella Città di Ragusa dal Beato fra Giacomo della Marca, Padre del detto Ordine nel passare ch'ei vi fece, mandato da Sua Santità in quelle parti per negozij gravissimi di Religione, come consta nelle Croniche dell'Ordine, e fra gli altri ornamenti vi pose di sua mano due Angeli, pur di rilievo indorati, con due Turiboli nelle mani, similmente di rilievo massicci, legati con un filo intero di ferro, assai ben grosso, come qui si vede; e nel porre i sudetti Angeli e Turiboli, si ha per tradizione comune, ch'ei disse, che col tempo se ne vedriano miracoli; e così s'incominciò a vedere, già molti anni sono, e si vede giornalmente pur anco con meraviglia grande et edificazione dei fedeli, quelli che qui di sotto e scritto, cioè:

Nelle Solennità principali, quasi tutte, che celebra la Santa Chiesa in onor di Dio, e della Vergine gloriosa, e molte volte anco dei Santi, mentre si celebrano le Messa, et i divini Officij, et quando si espone il Santissimo Sacramento sull'Altare, e quando si canta qualche Messa novella, e quando è accaduto che si sia consecrato qualche Vescovo nella predetta Chiesa, e tallora anco quando i Fedeli e Chierici e Laici si comunicano, et in particolare ogni anno il Sabato Santo al Gloria in Excelsis Deo, quando si sciogliono le campane, ed in altri tempi, et occasioni simili di devozione. Li sopra detti Turriboli, or l'uno, or l'altro, et ora ambidue insieme da loro stressi meravigliosamente si muovono verso l'immagine del Santissimo Crocifisso, con moto in tutto simile a quello che suol farsi, et che usa la Santa Chiesa nel dare l'incenso, quasi

incessando anco essi la sudetta Imagine del Nostro Signore in croce con meraviglia e stupore di tutti quei che gli mirano, vedendosi chiaramente, e sensibilmente il moto, ne potendosi dare, o immaginare causa alcuna naturale di così meraviglioso effetto. Et in particolare sul fine dell'anno precedente 1613. sette giorni avanti il Natale di Nostro Signore, quando la chiesa canta sollemnemente al Vespro quelle Misteriose Anifone al Magnificat, che cominciano, o Sapientia, o Adonai, e fù osservato, e veduto chiaramente da tutti quei che vi erano presenti, che nell'intuonarsi al Vespro il Salmo: Laudate pueri Dominum, il turribolo posto alla destra mano del Crocifisso, che sino a quel punto era stato (secondo il solito) immobile, si cominciava pian piano a muovere, ed andare crescendo il moto sin che era finito il Vespro, e poi subito cessati, e così continuò nel medesimo modo tutti i sette giorni predetti. Et indi poi la notte gloriosa di Natale, nel cantarsi sollemnemente la Messa della Mezza Notte succedere pur similmente del continuo sinchè ella fù finita, e così fece anco nelle feste seguenti più volte.

Nel giorno pur Solenne del Giovedì Santo di questo presente anno 1614. nel cantarsi che si faceva la Messa dell'Istituzione del Santissimo Sacramento fatta in giorno tale da Cristo nostro Signore, il sopradetto Angelo, o turribolo della destra, incensò parimenti al Gloria in Excelsis et alla consecrazione ed elevazione dell'Ostia, del Calice.

Ma quello, che soprattutto è meravigliosissimo, e che non può vedersi, ne considerarsi senza lagrima di devozione, si è che ogni anno per ordinario (come di sopra è detto) nel gloriosissimo giorno del Sabato Santo, quando la Chiesa per memoria della trionfante Resurrezione di Gesù Cristo fa sì gran festa nell'intuonare che fa il Sacerdote alla Messa il Gloria in Excelsis Deo col sciogliere le Campane, e dare tanti altri segni di allegrezza; e giubbilo, si compiace Iddio per mezzo di questi Angeli, e Turriboli, miracolosamente, in un medesimo tempo et confermare la venerazione, et adorazione, che si deve alle Santissime Immagini, et approvare insieme le Cerimonie pur anco che usa la Santa Chiesa Cattolica Romana in onore di Dio, e dei suoi Santi nelle Sollentità di loro, una delle quali cerimonie è questa dell'incensare.

Onde questo anno appunto essendosi congregati i fedeli (et in maggior numero forse anco del solito) nella predetta Chiesa, la mattina del Sabato Santo per vedere questa sì gran meraviglia, ch'è solita a vedersi, come è detto, singolarmente in giorno tale ogni anno si cominciarono i Divini Officij.

Stando gli Angeli ed i Turriboli secondo la positura loro ordinaria, senza muoversi punto si benedisse il Cereo Pasquale, e si fecero le tante altre Cerimonie consuete, che in giorno tale usa la Chiesa Santa, et finalmente si lessero le Profezie, e si cantarono le Litanie, s'incominciò la Messa, s'intuonarono i kyrie; mentre che gli occhi di tutto il popolo se ne stavano intenti, e fissi a contemplar et osservare il moto meraviglioso dei Turriboli, che sino a quel punto erano stati fermi et immobili. Quando ecco (cosa veramente meravigliosissima) in quel medesimo istante che il Sacerdote sollemnemente intuonò

il Gloria in Excelsis Deo, ambidoi gli Angeli, o Turriboli si mossero ad un tratto, e con moto miracolosamente violento cominciarono ad incensare il Santissimo Crocifisso con tante lagrime, e singulti di quei fedeli divoti, che vi erano presenti che ognun di loro si struggeva di dolcezza in vedere cosa tanto meravigliosa, e stupenda.

Delle quali cose ve ne sono Fedi autentiche, le quali si conservano nella Cancellaria Archiepiscopale della Città di Bologna negli Atti di M. Paolo Monaro Notaro a laude e gloria dell'Onnipotente Iddio, ed esaltazione della Santa Romana Chiesa, et a confusione degli Eretici, et edificazione, e consolazione de' Fedeli. Amen.

Don Marcellus Baldassinus Clericus Regularis Congregationis Sancti Pauli pro Illustrissimo, et Reverendissimo Archiepiscopo Bononiensi.

Imprimatur.

Fra Hieronymus Onofrius Ductor Collegiatus pro Reverendissimo P. Inquisitore Bononiae.

A. Archiepiscopus.

JUSTIN V. VELNIĆ, *Samostan Male braće u Dubrovniku: povijesni prikaz života i djelatnosti*, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, (ur.) Justin V. Velnić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Samostan Male braće, Dubrovnik, 1985., 181–182.

BILJEŠKE

* Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom 9492 *Dubrovnik: Civitas et Acta Consiliorum, Visualizing Development of Late Medieval Urban Fabric*. Tekst je rezultat istraživanja za diplomski rad *Monumentalna raspela dubrovačkog područja do Tridentskog sabora obranjen u listopadu 2014. godine na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i nagrađen Nagradom »Radovan Ivančević« Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske za 2014. godinu. Rad je izrađen pod mentorstvom dr. sc. Igora Fiskovića i dr. sc. Ane Marinković kojima zahvaljujem na poticaju u odabiru teme te vrijednim savjetima tijekom istraživanja i pisanja.*

1 KATHERINE L. JANSEN, *Miraculous Crucifixes in Late Medieval Italy*, *Studies in Church History*, 41 (2005.), 203–227; SERGIO MELONI, IVANA SPELTA, *I Crocifissi di cui la tradizione narra gli eventi prodigiosi*, *Mipep – Docete*, Pessano, 2005.; SERGIO CONTINI, *Crocifissi celebri: notizie sui crocifissi piu venerati in Italia*, 2. izd., Il Crocifisso, Roma, 1980. Fenomenologija čudotvornih predmeta recentno je obrađena u iznimnoj studiji MEGAN HOLMES, *The Miraculous Image in Renaissance Florence*, Yale University Press, New Haven, 2013.

2 *Statut grada Dubrovnika 1272.*, uvod Antun Cvitanić, Historijski arhiv, Dubrovnik, 1990., 256. Zavjet slavljenja misa na oltaru sv. Križa s monumentalnim raspelom spominje i apostolski vizitator Sormano gotovo pola stoljeća kasnije u vizitaciji crkve sv. Vlaha. Archivio Secreto Vaticano, Congreg. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 16 [GIOVANNI FRANCESCO SORMANO, 1573–1574], fol. 541r.

3 »U ovoj se crkvi [franjevačka crkva u Kotoru, op. a.] vidi Raspelo, čudotvorno i veoma štovano, koje se smatra djelom di Michel'Angelo *Buona Rota*; mogu kazati da nadilazi raspelo s Dakse i ostala čudotvorna raspela iz cijele Dalmacije.« JOŠKO BELAMARIĆ, *Gotičko raspelo iz Kotora*, u: *Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti u Dalmaciji*, Književni krug, Split, 2001., 223.

4 JOSIP SOPTA, *Daksa: povijest franjevačkog samostana*, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Franjevački samostan Male braće, Dubrovnik, 1998., 46–47, bilj. 88–89.

- 5 IPPOLITA CHECCOLI, ROSA MARIA DESSÌ, *La predicazione francescana nel Quattrocento*, u: Atlante storico della letteratura italiana, sv. I, (ur.) Sergio Luzzatto, Gabriele Pedullà, Einaudi, Torino, 2010., 464–476.
- 6 BENVENUTO RODE, *Documenti francescani di Ragusa, an. 1379–1451*, Miscellanea Francescana, 14 (1912.), 24, 26, 60–66.
- 7 GIOVANNI EVANGELISTA CUSMICH, *Cenni storici sui minori osservanti di Ragusa*, Tipografia del Lloyd Austriaco, Trieste, 1864., 15.
- 8 DONATO FABIANICH, *Storia dei frati minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bossina fino ai giorni nostri*, sv. I, Tip. Fratelli Battara, Zara, 1893., 194–195. Fabianich navodi da je raspelo s Dakse zapravo čudotvorno raspelo iz crkve Male braće. Premda je očito riječ o pogrešci, ne navodi izvor svoje tvrdnje.
- 9 FRANO JURIĆ, *Vođ po franjevačkom samostanu Male braće u Dubrovniku*, Nakladna knjižara Jadran, Dubrovnik, 1921., 11, 41.
- 10 CVITO FISKOVIĆ, *Slika iz radionice Paola Veneziana u Prčnju*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 18 (1970.), 54–57.
- 11 IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, *U potrazi za izgubljenim slikarstvom. O majstoru Lovru iz Kotora i slikarstvu na prostoru od Dubrovnika do Kotora tijekom druge polovice XV. stoljeća*, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2013., 161. Čudo recentno spominje i DONAL COOPER, *Gothic Art & The Friars in Late Medieval Croatia 1212 – 1460.*, u: JOHN JULIUS NORWICH et al., *Croatia – Aspects of Art, Architecture and Cultural Heritage*, Frances Lincoln Limited, London, 2009., 90–91; VICKO KAPITANOVIĆ, *Santuari in Dalmazia Veneta e nella Repubblica di Dubrovnik dal Quattro all'Ottocento*, Ricerche di storia sociale e religiosa, 33/65 (2004.), 105; IGOR FISKOVIĆ, *Likovni i literarni prikazi Muke u hrvatskom srednjovjekovlju*, u: Muka kao nepresušno nadahnuće kulture: zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija (26.–29. 3. 1998.), (ur.) Jozo Čikeš, Udruga Pasijska baština, Zagreb, 1999., 52.
- 12 DIONYSIUS LASIĆ, *De vita et operibus S. Iacobi de Marchia: studium et recensio quorundam textuum*, Biblioteca Francescana, Falconara M., 1974., 435–436.
- 13 Ibid.
- 14 Ibid., 435.
- 15 Citirano prema: DANIELE FARLATI, *Illyricum Sacrum*, sv. VI, Apud Sebastianum Coleti, Venetiis, 1800., 124.
- 16 Ibid.
- 17 SEBASTIANUS A RHACUSIO, *Monumenta historica provinciae Rhacusinae Ordinis Minorum S. P. N. Francisci notis criticis, & chronologicis perpetuo illustrata a P. F. Sebastiano a Rhacasio*, Typis Johannis de Simone, Neapolis, 1746., 26–27.
- 18 GASPARE DA MONTE SANTO, *Gesta dell'apostolo san Giacomo della Marca anconetana della regolare osservanza dell'Ordine de' minori*, Il Cardi, Ascoli, 1804., 88–89.
- 19 Ibid. Osim ovih podataka koje ne susrećemo u ranijem izvoru, ukratko se opisuju razlog stradanja crkve. Crkvu su, prema navodima Gasperea da Monte Santa, zapalili morlaci tijekom pljačke Dubrovnika nakon potresa. Isti se podaci susreću i u 19. stoljeću. Usp. GIUSEPPE ARCANGELO DA FRATTA MAGGIORE, *Vita dell'apostolico eroe S. Giacomo della Marca del Ordine de minori osservanti*, Tipografia di Giovanni Rusconi, Napoli, 1830., 177–178.
- 20 Crtež (dimenzije: 64 × 28 cm) se čuva u arhivu samostana Male braće u Dubrovniku. CVITO FISKOVIĆ (bilj. 10), 54–57.
- 21 JUSTIN V. VELNIĆ, *Samostan Male braće u Dubrovniku: povijesni prikaz života i djelatnosti*, u: Samostan Male braće u Dubrovniku, (ur.) Justin V. Velnić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Samostan Male braće, Dubrovnik, 1985., 181–182. Tekst je prvi put prenesen 1903. godine u *Listu dubrovačke biskupije*, 3–4 (2. travnja 1903.), 37.
- 22 Vidi: Prilog II.
- 23 JUSTIN V. VELNIĆ (bilj. 21), 111, 181–182.
- 24 DONAL COOPER (bilj. 11), 214, bilj. 108.
- 25 Raspelo nije objavljeno, a datacija koju donosimo iznesena je na pločici koja se nalazi uz raspelo. Zahvaljujem prof. Igoru Fiskoviću na informaciji.
- 26 FULVIA SERPICO, *L'itinerario umbro-marchigiano di Giacomo della Marca tra semones, miracula e riformanze*, u: Giacomo della Marca tra Montepreandone e Perugia: lo Studium del Convento del Monte e la cultura dell'Osservanza francescana, (ur.) Fulvia Serpico, Luigi Giacometti, Biblioteca storica del Monte, Sismel Edizioni del Galluzzo, Perugia–Firenze, 2012., 106–107.
- 27 DIONYSIUS LASIĆ (bilj. 12), 437. U kasnijim se stoljećima za raspelo držalo da ga je donio sv. Bernardin Sijenski. Međutim, kako Bernardin nije posjetio Bosnu, moguća je zamjena s Jakovom Markijskim i njegovim čudotvornim raspelom. BONO BENIĆ, IGNACIJE GAVRAN, *Ljetopis sutjeskog samostana*, Synopsis, Sarajevo, 2003., 108.
- 28 BONO BENIĆ, IGNACIJE GAVRAN (bilj. 27), 112.
- 29 ROSALBA DI MEGLIO, *I culti diffusi dall'Osservanza francescana*, u: Pellegrinaggi e itinerari dei santi nel Mezzogiorno medievale, (ur.) Giovanni Vitolo, GISEM, Pisa – Liguori, Napoli, 1999., 172.
- 30 Ibid.
- 31 Vidi: LUIGI ABETTI, *La «costruzione» di un culto. Nascita e sviluppo del culto di San Giacomo della Marca attraverso le opere d'arte*, u: Gemma Lucens. Giacomo della Marca tra devozione e santità, Atti dei convegni di studi (Napoli 20 novembre 2009 – Montepreandone 27 novembre 2010), (ur.) Fulvia Serpico, Sismel, Firenze, 2013., 93–139.
- 32 MARA IORIATTI, *Devozioni lecite ed illecite nella predicazione di Giacomo della Marca*, doktorska disertacija, Università degli Studi di Trento, Trento, 2006.–2009., 145–146.
- 33 Ibid., 146.
- 34 Ibid.
- 35 GYÖRGY GALAMB, *»In ultimis christianorum finibus«: Due osservanti italiani nell'Europa centrale e nell'area balcanica*, u: San Giacomo della Marca e l'altra Europa: crociata, martirio e predicazione nel Mediterraneo Orientale (secc. 13.–15.), (ur.) Fulvia Serpico, Sismel, Montepreandone, 2007., 16.
- 36 DIONYSIUS LASIĆ (bilj. 12), 119. O ulozu Jakova Markijskog u Dubrovniku vidi: STANKO JOSIP ŠKUNCA, *Franjevačka renesansa u Dalmaciji i Istri: opservantska obnova i samostani Provincije sv. Jeronima u 15. st.*, *Franjevačka provincija sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri*, Split–Zadar, 1999., 61–68.
- 37 BAZILIJE PANDŽIĆ, *Jakov Markijski vikar bosanske vikarije*, Bosnia franciscana, 7 (1997.), 157.
- 38 Ibid., 158. Pandžić ga navodi kao Ludovika iz Ultina.
- 39 BAZILIJE PANDŽIĆ (bilj. 37), 161.
- 40 STANKO JOSIP ŠKUNCA (bilj. 36), 122. Što se tiče Dalmacije, Jakov je u međuvremenu tamo boravio još dva puta, između 1435. i 1439. te 1452. godine. Vidi: FULVIA SERPICO, *L'Oriente nei codici di San Giacomo della Marca*, u: San Giacomo della Marca e l'altra Europa: crociata, martirio e predicazione nel Mediterraneo Orientale (secc. 13.–15.), (ur.) Fulvia Serpico, Sismel, Montepreandone, 2007., 137.
- 41 »Dopo il 1457 pare che il Santo non si sia più spostato dall'Italia forse a causa della precarietà della sua salute.« FULVIA SERPICO (bilj. 40), 137.
- 42 U odluci Vijeća umoljenih od 11. veljače 1464. stoji: »Prima pars est, de permettendo venerabili Fratri Jacobo de Esculo, quod possit predicare in civitate nostra Cruciatam secundum tenorem bullae edictae a S.S. Domino nostro.« FRANO JURIĆ, *Povijesno-opisni prikaz franjevačkog samostana u Dubrovačkoj Rijeci*, Tiskara i litografija C. Albrechta, Zagreb, 1916., 53.
- 43 CVITO FISKOVIĆ (bilj. 10), 54–57.
- 44 »... come consta nelle cronache dell'Ordine«. Vidi: Prilog II.
- 45 ERRICO CUOZZO, *San Giacomo e la nuova crociata*, u: San Giacomo della Marca e l'altra Europa: crociata, martirio e predicazione nel Mediterraneo Orientale (secc. 13.–15.), (ur.) Fulvia Serpico, Sismel, Montepreandone, 2007., 3.
- 46 KREŠIMIR KUŽIĆ, *Vjersko stanje na hrvatskoj obali prema putopisima njemačkih hodočasnika (14.–17. st.)*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 28 (2010.), 64. Vidi i: JOŠKO BELAMARIĆ, *The Holy Portolano. The Sacred Geography of Navigation along the Dalmatian coast in the Middle Ages*, u: The Holy Portolano. The Sacred Geography of Navigation in the Middle Ages. Fribourg Colloquium 2013 / Le Portu-

lan sacré. La géographie religieuse de la navigation au Moyen Âge. Colloque Fribourgeois 2013, (ur.) Michele Bacci, Martin Rohde, De Gruyter, Berlin, 2014., 180, bilj. 43.

47 MARINO SGATTONI, *La vita di s. Giacomo della Marca (1393–1476) per fra Venanzio da Fabriano (1434–1506)*, Convento S. Francesco, Zara, 1940., 138–139.

48 DONAL COOPER (bilj. 11), 91.

49 CVITO FISKOVIĆ (bilj. 10), 57.

50 ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ, *Bottega di Paolo Veneziano: San Giovanni evangelista circa 1350*, u: Il Trecento Adriatico. Paolo Veneziano e la pittura tra Oriente e Occidente, katalog izložbe, Castel Sismondo, Rimini, 19. 8. – 29. 12. 2002., 172–173; ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ, *Radionica Paola Veneziana*, SVETI IVAN, *oko 1350.*, u: Stoljeće gotike na Jadranu: slikarstvo u ozračju Paola Veneziana, katalog izložbe, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 19. 10. – 28. 11. 2004., 98–99.

51 ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ (bilj. 50, 2004.), 98–99. Atribucija je prihvaćena i u: MARCELLO GAETA, *Giotto und die croci dipinte des Trecento*, Rhema-Verlag, Münster, 2013., 220, 377.

52 DONAL COOPER (bilj. 11), 91.

53 Pridijevanje titule blaženika ili sveca prije službene potvrde bila je česta pojava. Primjerice, tijekom druge polovine 15. stoljeća kada su slike Jakova Markijskog preplavile Apeninski poluotok, on je prikazivan s aureolom (punom ili zrakastom). Ti su atributi s jedne strane željeli potaknuti što bržu beatifikaciju i kanonizaciju, a s druge strane u lokalnim zajednicama potaknuti čašćenje sveca u nastajanju. Za prikaze Jakova Markijskog vidi: LUIGI ABETTI (bilj. 31), 109–116.

54 Smatra se da crtež nikada nije otisnut u bakropis. GRGO GAMULIN, *Slikana raspela u Hrvatskoj*, Zagreb, 1983., 53.

55 GIOVANNI FRANCESCO ERRI, *Dell'origine di Cento e di sua pieve: delle estensione, de' limiti, e degl' interramenti delle valli circumpadane*, Per L. dalla Volpe, Bologna, 1769., 289.

56 NELLA LONZA, *Dondino (Dondini), Guglielmo, bolonjski notar i humanist*, URL: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/dondino-dondini-guglielmo/> (19. 6. 2015.).

57 IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ (bilj. 11), 162.

58 O raspelu vidi: IGOR FISKOVIĆ, *Prijedlog za kipara Jurja Petrovića*, Peristil, 8–9 (1965.–1966.), 75–93.

59 JOSIP SOPTA (bilj. 4), 46–47, bilj. 88–89.

60 Ibid., 81, 83.

61 JOSIP SOPTA, *Spisi franjevačke provincije u Dubrovniku: analitički inventar*, Državni arhiv u Dubrovniku, Samostan Male braće, Dubrovnik, 2006., 55.

62 FRANO JURIĆ (bilj. 42), 83.

63 Ibid., 57.

REFERENCES

LUIGI ABETTI, *La «costruzione» di un culto. Nascita e sviluppo del culto di San Giacomo della Marca attraverso le opere d'arte*, in: Gemma Lucens, *Giacomo della Marca tra devozione e santità*, Atti dei convegni di studi (Napoli 20 novembre 2009 – Montepandone 27 novembre 2010), (ed.) Fulvia Serpico, Sismel, Firenze, 2013, 93–139.

JOŠKO BELAMARIĆ, *Gotičko raspelo iz Kotora*, in: Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti u Dalmaciji, Književni krug, Split, 2001., 217–262.

JOŠKO BELAMARIĆ, *The Holy Portolano. The Sacred Geography of Navigation along the Dalmatian coast in the Middle Ages*, in: The Holy Portolano. The Sacred Geography of Navigation in the Middle Ages. Fribourg Colloquium 2013 / Le Portulan sacré. La géographie religieuse de la navigation au Moyen Âge. Colloque Fribourgeois 2013, (ed.) Michele Bacci, Martin Rohde, De Gruyter, Berlin, 2014, 159–184.

BONO BENIĆ, IGNACIJE GAVRAN, *Ljetopis sutješkog samostana*, Synopsis, Sarajevo, 2003.

IPPOLITA CHECCOLI, ROSA MARIA DESSI, *La predicazione francese nel Quattrocento*, in: Atlante storico della letteratura italiana, Vol. I, (ed.) Sergio Luzzatto, Gabriele Pedullà, Einaudi, Torino, 2010, 464–476.

SERGIO CONTINI, *Crocifissi celebri: notizie sui crocifissi piu venerati in Italia*, 2nd ed., Il Crocifisso, Roma, 1980.

DONAL COOPER, *Gothic Art & The Friars in Late Medieval Croatia 1212 – 1460.*, in: JOHN JULIUS NORWICH et al., *Croatia – Aspects of Art, Architecture and Cultural Heritage*, Frances Lincoln Limited, London, 2009, 76–97.

ERRICO CUOZZO, *San Giacomo e la nuova crociata*, in: San Giacomo della Marca e l'altra Europa: crociata, martirio e predicazione nel Mediterraneo Orientale (secc. 13.–15.), (ed.) Fulvia Serpico, Sismel, Montepandone, 2007, 1–4.

ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ, *Bottega di Paolo Veneziano: San Giovanni evangelista circa 1350*, in: Il Trecento Adriatico. Paolo Veneziano e la pittura tra Oriente e Occidente, exhibition catalogue, Castel Sismondo, Rimini, 19 August – 29 December 2002, 172–173.

ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ, *Radionica Paola Veneziana*, SVETI IVAN, *oko 1350.*, in: Stoljeće gotike na Jadranu: slikarstvo u ozračju Paola Veneziana, exhibition catalogue, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 19 October – 28 November 2004, 98–99.

ROSALBA DI MEGLIO, *I culti diffusi dall'Osservanza francescana*, in: Pellegrinaggi e itinerari dei santi nel Mezzogiorno medievale, (ed.) Giovanni Vitolo, GISEM, Pisa – Liguori, Napoli, 1999, 165–179.

GIOVANNI FRANCESCO ERRI, *Dell'origine di Cento e di sua pieve: delle estensione, de' limiti, e degl' interramenti delle valli circumpadane*, Per L. dalla Volpe, Bologna, 1769.

DONATO FABIANICH, *Storia dei frati minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bossina fino ai giorni nostri*, Vol. I, Tip. Fratelli Battara, Zara, 1893.

DANIELE FARLATI, *Illyricum Sacrum*, Vol. VI, Apud Sebastianum Coleti, Venetiis, 1800.

CVITO FISKOVIĆ, *Slika iz radionice Paola Veneziana u Prčnju*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 18 (1970), 53–59.

IGOR FISKOVIĆ, *Prijedlog za kipara Jurja Petrovića*, Peristil, 8–9 (1965–1966), 75–93.

IGOR FISKOVIĆ, *Likovni i literarni prikazi Muke u hrvatskom srednjovjekovlju*, in: Muka kao nepresušno nadahnuće kulture: zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija (26.–29. 3. 1998.), (ed.) Jožo Čikeš, Udruga Pasijska baština, Zagreb, 1999, 47–72.

MARCELLO GAETA, *Giotto und die croci dipinte des Trecento*, Rhema-Verlag, Münster, 2013.

GYÖRGY GALAMB, *“In ultimis christianorum finibus”: Due osservanti italiani nell'Europa centrale e nell'area balcanica*, in: San Giacomo della Marca e l'altra Europa: crociata, martirio e predicazione nel Mediterraneo Orientale (secc. 13.–15.), (ed.) Fulvia Serpico, Sismel, Montepandone, 2007, 11–28.

GRGO GAMULIN, *Slikana raspela u Hrvatskoj*, Zagreb, 1983.

GASPARE DA MONTE SANTO, *Gesta dell'apostolo san Giacomo della Marca anconetana della regolare osservanza dell'Ordine de' minori*, Il Cardi, Ascoli, 1804.

GIUSEPPE ARCANGELO DA FRATTA MAGGIORE, *Vita dell'apostolico eroe S. Giacomo della Marca del Ordine de' minori osservanti*, Tipografia di Giovanni Rusconi, Napoli, 1830.

MEGAN HOLMES, *The Miraculous Image in Renaissance Florence*, Yale University Press, New Haven, 2013.

MARA IORIATTI, *Devozioni lecite ed illecite nella predicazione di Giacomo della Marca*, PhD Thesis, Università degli Studi di Trento, Trento, 2006–2009.

KATHERINE L. JANSEN, *Miraculous Crucifixes in Late Medieval Italy*, Studies in Church History, 41 (2005), 203–227.

FRANO JURIĆ, *Povijesno-opisni prikaz franjevačkog samostana u Dubrovačkoj Rijeci*, Tiskara i litografija C. Albrechta, Zagreb, 1916.

FRANO JURIĆ, *Vođ po franjevačkom samostanu Male braće u Dubrovniku*, Nakladna knjižara Jadran, Dubrovnik, 1921.

- VICKO KAPITANOVIĆ, *Santuari in Dalmazia Veneta e nella Repubblica di Dubrovnik dal Quattro all'Ottocento*, Ricerche di storia sociale e religiosa, 33/65 (2004), 95–116.
- KREŠIMIR KUŽIĆ, *Vjersko stanje na hrvatskoj obali prema putopisima njemačkih hodočasnika (14.–17. st.)*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 28 (2010), 49–66.
- GIOVANNI EVANGELISTA CUSMICH [i. e. IVAN EVANĐELIST KUZMIĆ], *Cenni storici sui minori osservanti di Ragusa*, Tipografia del Lloyd Austriaco, Trieste, 1864.
- DIONYSIUS LASIĆ, *De vita et operibus S. Iacobi de Marchia: studium et recensio quorundam textuum*, Biblioteca Franciscana, Falconara M., 1974.
- NELLA LONZA, *Dondino (Dondini), Guglielmo, bolonjski notar i humanist*, URL: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/dondino-dondini-guglielmo/> (19/06/15).
- SERGIO MELONI, IVANA SPELTA, *I Crocifissi di cui la tradizione narra gli eventi prodigiosi*, Mipep – Docete, Pessano, 2005.
- BAZILIJE PANDŽIĆ, *Jakov Markijski vikar bosanske vikarije*, Bosnia franciscana, 7 (1997), 155–166.
- IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, *U potrazi za izgubljenim slikarstvom. O majstoru Lovru iz Kotora i slikarstvu na prostoru od Dubrovnika do Kotora tijekom druge polovice XV. stoljeća*, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2013.
- BENVENUTO RODE, *Documenti francescani di Ragusa, an. 1379–1451*, Miscellanea Franciscana, 14 (1912), 20–76.
- FULVIA SERPICO, *L'Oriente nei codici di San Giacomo della Marca*, in: San Giacomo della Marca e l'altra Europa: crociata, martirio e predicazione nel Mediterraneo Orientale (secc. 13.–15.), (ed.) Fulvia Serpico, Sismel, Montepreandone, 2007, 135–155.
- FULVIA SERPICO, *L'itinerario umbro-marchigiano di Giacomo della Marca tra sermones, miracula e riformanze*, in: Giacomo della Marca tra Montepreandone e Perugia: lo Studium del Convento del Monte e la cultura dell'Osservanza francescana, (ed.) Fulvia Serpico, Luigi Giacometti, Biblioteca storica del Monte, Sismel Edizioni del Galluzzo, Perugia–Firenze, 2012, 99–132.
- MARINO SGATTONI, *La vita di s. Giacomo della Marca (1393–1476) per fra Venanzio da Fabriano (1434–1506)*, Convento S. Francesco, Zara, 1940.
- SEBASTIANUS A RHACUSIO [i. e. SEBASTIJAN SLADE DOLCI], *Monumenta historica provinciae Rhacusinae Ordinis Minorum S. P. N. Francisci notis criticis, & chronologicis perpetuo illustrata a P. F. Sebastiano a Rhacusio*, Typis Johannis de Simone, Neapolis, 1746.
- JOSIP SOPTA, *Daksa: povijest franjevačkog samostana*, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Franjevački samostan Male braće, Dubrovnik, 1998.
- JOSIP SOPTA, *Spisi franjevačke provincije u Dubrovniku: analitički inventar*, Državni arhiv u Dubrovniku, Samostan Male braće, Dubrovnik, 2006.
- Statut grada Dubrovnika 1272.*, (ed.) Antun Cvitanić, Historijski arhiv, Dubrovnik, 1990.
- STANKO JOSIP ŠKUNCA, *Franjevačka renesansa u Dalmaciji i Istri: opservantska obnova i samostani Provincije sv. Jeronima u 15. st.*, Franjevačka provincija sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri, Split–Zadar, 1999.
- JUSTIN V. VELNIĆ, *Samostan Male braće u Dubrovniku: povijesni prikaz života i djelatnosti*, in: Samostan Male braće u Dubrovniku, (ed.) Justin V. Velnjčić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Samostan Male braće, Dubrovnik, 1985, 95–184.

ARCHIVAL SOURCES

Archivio Secreto Vaticano, Congreg. Vescovi e Regolari, Visita Ap. 16 [GIOVANNI FRANCESCO SORMANO, 1573–1574].

Summary

Matko Matija Marušić

St James of the Marches and the Miracle of Angels of the Crucifix in the Franciscan Church in Dubrovnik

The paper analyses two early 17th-century written sources related to the miraculous angel figures which used to be placed next to the crucifix in the Franciscan church in Dubrovnik. Sources report the tradition of the Franciscan preacher James of the Marches, believed to have encouraged the placement of angel figures and announced the miracle during his stay in Dubrovnik. The analysis of written sources, the drawing of the crucifix and information related to the mission of James of the Marches, the author addresses the following questions: when did James of the Marches place the angel figures, when was the miracle first recorded, how it was used in the process of his beatification, what is the role of this act in the context of James's activity and what do written and visual sources reveal on the material and iconography of the crucifix.

The exact time of the placement of the angel figures cannot be determined, since the miracle is not mentioned until early 17th century, and it was not recorded in the first biographies of James of the Marches written in late 15th century. In 1607 the miracle was presented before the beatification commission, while a drawing of the crucifix with miraculous angels was produced in 1614, accompanied by a writing confirming the authenticity of the miracle. The drawing (prepared for etching) and the writing was supposed to be printed by the

Bolognese printer Simone Parlaschi. The questions of the commission of the drawing and the accompanying writing and the role of the Bolognese family Dondini still remain open.

The miracle consisted of angel figures moving towards the crucifix above the high altar and burning incense before it, which complemented the miracle of the transubstantiation occurring at the high altar. Although records of James's miracles do not include those similar to the one in Dubrovnik, it is known that, besides a monogram of the name of Jesus, the saint used crucifixes during his sermons and applied them to perform several miracles. Written and visual sources confirm that both the angel figures and the crucifix were made of wood and not painted, which suggests that the commonly accepted attribution to Paolo Veneziano should be dismissed.